

katholikus, a szocialista és individuális idealisták eszmei összefogását sürgeti. „Mindenkinek, aki az új emberért, a tökéletesebb életformákért, a magasabbrendű kollektívumért harcol kötelessége egész melletti kiállani a hazugságok zsoldosai ellen!“ A *Szellemi vérvád* című másik tanulmányában Franyó a zsidógyűlölet legsúlyosabb formáját vizsgálja meg, melyben a rituális gyilkosság kérdését veszi szemügyre, mely mai formájában a zsidó nép és a zsidó szellem embereit az európai szellem ellen elkövetett rituális gyilkosság vádjával marasztalja el. Ez a hihetetlen arányú kinövés, — állapítja meg Franyó, — egyelőre csak a zsidóság ellen harsogott fel, előbb-utóbb azonban minden fajt, minden más fajjal szembeállít — és itt következik a számunkra fontos tanulság: — „a zsidóság ellen irányuló vérvádat nemsokára újabb vérvádak fogják követni, melyeknek ürügye más lesz ugyan, de a lényege, megnyilatkozási formája és eredménye ugyanaz. Hisz a legsúlyosabb gazdasági kérdések a zsidógyűlölet következetes érvényesítése után is megoldatlanok maradnak, s a vérvád terjesztőinek tovább kell menniök s új bűnbakot kell keresniök. A könyv harmadik fejezetében Franyó a „vérvád“ történelmi eseteit ismerteti, majd napjaink legkitűnőbb gondolkodóinak írásait, tanulmányait, nyilatkozatait sorakoztatja föl a zsidógyűlöletről. A felhozott vélemények néha élesen ellentmondanak egymásnak, de bármilyen világnézeti fókuszról fénylenek is föl, kivétel nélkül pellengérré állítják az antiszemitizmus gyűlölködését. Befejezésül Franyó a klasszikussá lett tételhez érkezik: a zsidógyűlölet megszűnik, mielőtt megszűnnek gazdasági és társadalmi okai. A szép kiállítású könyv feltétlen nyeresége kisebbségi irodalmunknak. (m.)

BIRÁLATOK

AZ ERDÉLYI KÉPZŐMŰVÉSZEK BUDAPESTI KIÁLLÍTÁSÁNAK MARGÓJÁRA

„Azzal a tapintatlansággal, amelyre csak a szeretet ad jogot“..., Gi-de szavaival és egy vallomással kezdem: Nem irok szívesen erről a kiállításról; kellemetlen igazságokat, kemény megállapításokat kell mondanom, hibákra, hiányokra kell rámutatnom és épp ez az, amit nem bírnak el az emberek. De nemcsak ez teszi nehezzé feladatomat: megnehezíti a tudat, hogy ezek a művészek elismerést várnak, biztató támogatást, megértő ösztönzést és erre szükségük is van, mert izoláltan, légüres térben élnek.

Latolgom a szavakat, nézem a színüket, kóstolom, milyen az ízük, próbálgatom az élüket, s azon tűnődöm, mivel zsibbasszam el a testet, amibe vágni készülök, hogy ne sajogjon tulságosan a seb, amit rajta nyitok.

A közepén kezdem: Nem hiszem, hogy ez a kiállítás teljes képét adja Erdély magyar művészetének. Az az érzésem, hogy csak egy része annak. Szembeszökő pl., hogy mennyire hiányzik Nagybánya művészete. Látom, hogy Thorma, Ziffer itt vannak, s azt is látom, hogy Zifferben még élnek Nagybánya tradíciói. Még csillognak a régi erények, sőt új célokra is telik még erő. Látom, hogy az impresszionizmus eszközeivel olyas-

valamit próbál elérni, ami tulnő a pillanaton, de ez nála már magánügy. Egy révbejutott ember rendezgetése saját portája körül, s ez engem — bármennyire megbecsülön is — nem elégít ki. En az erdélyi közösség képét keresem, s ez az, amit nem találok sehol. — Nem látom Nagybánya hatását a fiatalokon és nem látok onnan kisugározni semmit az Erdély más tájain élő festőkre.

Nagybánya művészete a magyar művészet legnagyobb erőfeszítése, legpéldaadóbb tette volt, ami még ma is elevenen él művészetünkben. Példa rá *Szőnyi István* festészete és példák rá mások, akikben — ha megváltozott léptékkal is és más szellemi tájakon, de él és hat a régi szándék: európai művészetet adni. Nem utánozva azt, hanem átgyurva, megemésztve, hussá, vérré változtatva — saját képünkre formálva. Hogyan lehetséges, hogy pont az erdélyi festők felejtették el ezt a szándékot, hogy épp ők azok, akik nem értették meg Ferenczy Károly életének nagy tanulságait?

A művészet nem abból áll, hogy lerajzolunk, lefestünk, vagy megmintázunk valamit; a művészet először kultura, azután emberi magatartás kérdése, de ezt hiába kerestem a Barabás Miklós Céh kiállításán. Amit találtam, több-kevesebb igyekezet, kevés elmélyülés és sok melléfogás. Se szemléletük, sem átfogó képük arról, amit mondani szeretnének. A perc szárnyain élnek, s ha nem anekdótáznak (Nagy Imre), hát gicscselnek (Vásárhelyi Z. E.), vagy emlékképeik közt turkálnak, mint Szoinay, aki egyik képében (Fiu arckép, 115. szám) régi klasszikusokra emlékezik, a másikkal (Virágcsendélet) Cézannet idézi, hogy a harmadikban (Női arckép, 116. szám) a szecesszió már nem is kétes ékességeihez tévedjen el; avagy tiszta szándékkal, de kis igényekkel szemlélődnek, mint Bordy András, Gy. Szabó Béla.

Tudom, szigorú mértékkel mérek, s a tuzás vádjával illetnek érte majd azok, akik nem bírják a kemény, egyenes szót. Am tegyék. Vállalom. Tuzás nélkül nincs komoly bírálat. Mert mi a kritika? A maximum követelése. És mi a maximum? A tisztaság fokozott igénye. És mi a tisztaság? Legjobb erőink, nemcsak az egyén, a közösség legjobb erőinek tökéletes, időálló formába-fogása. — Természetesen tudom, hogy ez ritkán és csak a legnagyobbaknak sikerül, de az erre való törekvés benne kell legyen minden képben, minden ecsetvonásban, mert ez különbözteti meg a jó művészetet a rossztól, ez ad minőséget neki. Nélküle silány ügyeskedéssé torzul a művész ténykedése és már a magánügynek sem nevezhető üres időtöltés csupán.

De térjünk vissza a Barabás Céh kiállításához. Katalógusában olvasom: „Országocskánk tizenegy alkotója, tizenegy évi keserves küzdelem katonája — van közöttük obsitos, s van poros fülü rekrua, van zászlós ur, diplomás és földműves — úgy érzi, döntő csatához érkezett“; majd hátrább: „...kik Királyhágó, s Hargita megetti falvacskák magányában szolgálva ismeretlen ajándékozókként gazdagítják árva néptínket...“ Oh, ezek az országocskák, falvacskák, alkotócskák, akik ismeretlenül ajándékozzatják meg népecskéjüket! — sóhajtok fel elkeseredetten és érzem, mint gyül, gyül bennem a harag, ime: ez az a szellem, ha ugyan szabad ezt a nagyigényű szót alkalmazni rá, ami mindennél károsabb, s ami legfőbb oka lehet az erdélyi magyar művészet bajainak. Ahelyett, hogy törekvéseiket ismertetné pár szóval, s a megtett utat mérné le, szerénykedik, simogat, hizeleg, s már előre „megérdemelt“ sikerről beszél — hogy is lehetne így messzire jutni, hogy is lehetne ennyi igénytelenséggel igényes művészetet létrehozni.

Kevés kultura és semmi szellemi organizáltság — azt hiszem, ezek

a legkiütközőbb hiányok s ez az, amit elsősorban meg kell teremteniök az ott élő művészeknek, ha valóban alkotni akarnak. Szigorúbb kontroll, keményebb önkritika, több ismeret, s egy csópp önismeret. Ne beszéljen „komolyságról”, „nehézkés becsületről” az, akinek minden képe keresett hatásvadászat, s ne beszéljenek egységről ott, ahol — épp ez hiányzik. Mert szó sincs egységről ezen a kiállításon, se mondanivalóban, sem a festési módban. Hogy lehet egységről beszélni ott, ahol az egyik végen Bánffy dilettantizmusa, Vásárhelyi Z. lelketlen manirizmusa áll, szemben társaik minden tévedésen, hiányon, hibán átütő képességeivel.

Eddig csak a festészetről beszéltem. Szándékosan. Festő vagyok, érthető, hogy ez fekszik közelebb a szívemhez, s különben is, itt vannak a nagyobb bajok. Erdélyi vagyok magam is, s bár már 16 éve más országokban élek, könyvek, folyóiratok, levelek révén tájékozva vagyok az otthoni életről. Tudom, hogy a jövő felé vezető ut ott is a dolgozók törekvéseiből fog kinőni, kerestem is a kiállított képekben azt, de nyomát sem találtam. Pedig az erdélyi élet, emlékszem jól reá, csupa szín, csupa elevenség, tele népi eredetiséggel, friss, üde zamattal, sőt, olykor megrázó drámai erővel. Amikor nyolc évvel ezelőtt, pár napra hazamehettem, sok olyant láttam ott, ami még ma is kísért emlékeimben. Arcokra emlékezem, kemény, keserű paraszt fejekre, tele mokány erővel. Szinekre, amik oly drámai lendülettel csendültek fel az otthoni kék ég alatt, hogy még most is visszazengenek bennem. Emlékszem, mennyire megfogott a bánffyhungyadi parasztok viselete; mennyi feszültség a vörösek, ultramarinkékek, feketék, sárgák, zöldek harcában, s milyen remek figurákat kerekettek ezek a színek! Mennyi lehetőség, mennyi élmény — miért marad mégis kihasználatlanul? Miért hiányzanak a Barabás Céh kiállított képeiből ugyszólván teljesen?

De a természet inspiráló hatását sem használták ki. Az erdélyi táj különös sajátossága, hogy benne a monumentális minduntalan az intimmel, a játékosan groteszkkel keveredik. Valami gyermekien zord, mondhatnám durcás vonás üli meg tájait. Ennek a nyomát csak Nagy Imre képeiben találtam meg úgy ahogy, de ott sem úgy, ahogy kell. Ahhoz tulkemény, tul merev, tul formalisztikus az ő festészete. Kár, mert van benne jellemző erő, ezt különösen egy kis tusrajzán láttam, amelyikben szabadjára merte engedni spontán érzéseit.

A művészet örök tanulás, hogy minél fejlettebb eszközök felett rendelkezessünk, állandó harc a rendszerért és folytonos emelkedés az áhított rend felé. Más oldalról azonban, bármily paradoxul hangzik is, a művészet nemcsak tanulás, harc és nemcsak rendszer. Rend. A művészet ugyanakkor szabadság, felszabadulás, s egy átfogó érzés spontán kifejeződése, egy önmagában folyton megújuló szisztémán belül. Vagyis: állandó küzdelem a kötöttségért, hogy formát ölthessen és örökös harc a szabadságért, hogy spontán érzései minél igazabb tartalommal tölthessék meg a formát. Ez a vívódás adja minden igazi művészet savát, borsát; ez tölti meg feszültséggel, vitalitással és ettől kapja azt a különös kielmezhetetlen ízt, amit hol isteninek, hol transcendentálisnak, misztikusnak, kozmikusnak neveznek azok, akik minden áron szavakba akarják foglalni a ki nem mondhatót. Ezt az ízt szeretném érezni az erdélyi festők képeiben is.

Konkrétizálom megjegyzéseimet. Az erdélyi festészetben a következő hiányokat látom az itt kiállított anyag nyomán:

I. Nincs folytonosság, s — ami ezzel egy — nincs tradíciójuk. Elsősorban erre vezetem vissza a közös mondanivaló hiányát.

II. Nincs összeköttetésük sem egymással, sem a külföld iskoláival.

Ehhez az erdélyi magyar társadalomnak kellene hozzásegítenie őket. S ez nagyon fontos lenne. Thorma János tragikus összeroppanása mutatja meg a legjobban, hova vezet az izoláltság, a kultura nagy áramköreiből való kikapcsolódás. Erre a hiányra vezetem vissza eszközeik szegényességét, stílustévedéseiket, a formanyelvnek szinte bábeli zürzavarát (ami különösen Szervátiusz művészetét kuszálja össze, pedig ő a kiállítás leg-többet ígérő tehetsége).

III. Végül nincs megfelelő szellemi vitalitás. Más szavakkal: kevés a kulturájuk.

Nagyképűség lenne tőlem, sőt ildomtalanlás, ha tanácsokat adnék, hogy hogyan és honnan szerezzék be. Nem ismerem eléggé a nehézségeiket, nem tudom, mik a lehetőségeik, s milyenek a helyi viszonyaik. Enn innen csak a hiányokat konstatálhatom.

Mindenesetre a nagybányaiakat sem segítette senki annak idején, sőt, ott nyomták őket, ahol lehetett és mégis keresztül vitték azt, amiért harcba indultak. Az ő munkásságuk a legjobb példa arra, mire képes egy kis csoport, ha közös eszme fűti és együttes erővel fog a dologhoz. — S a másik végen ott áll Nagy István magányos alakja. Őt se támogatta senki, de vitte a saját hite, elszántsága, s az elhivatottság láza, amely minden átkon, közönyön, nélkülözésen átsegíti azt, aki tenni akar.

Álljanak ők, mint ösztönző szimbólumok az erdélyi művészek előtt.
(Dési Huber István)

OUISE LABBÉ SZONETTJEI MAGYARUL.* Louise Labbé, a XVI.

századbeli lyoni polgárnő szonettjeinek magyar fordítása irodalmi esemény. A műfordító *Franyó Zoltán* szerint „abban a huszonnégy szonettben, amely az utókor számára megmaradt, szinte sustorgó, robbanó, szikrázó őszinteséggel több titkot dob felszínre a lélek tárnáiból, mint amennyit a hivatalos irodalomtörténet szürke életrajzi adatai elárulhatnának.“ Viszont: — jegyezzük meg mindjárt: ezek a renaissance-versek minden „sustorgásuk“ ellenére a kor felevenítése, a háttér felvázolása nélkül elveszítik, ami talán legérdekesebb bennük: a társadalom-kifejező erejüket.

A francia középkor az összpontosító királyi hatalom és hűbérurak közti vívódás kora s a városközösségek, a kifejlődő gazdasági élet szer- ves gócpontjai a monarchia támogatásában részesülnek a marakodó vidéki „kiskirályok“ erőszakosságaival szemben. Az egyeduralomra törő kiraty- ság polgári szabadságjogokat védelmez a kereskedelem és ipar érdeké- ben; a szabad városra, a jövő köztársaság bölcsőjére támaszkodik, amely a hűbéri jellegű termékgazdasággal szemben a cseregazdaságot es pénzgazdaságot fejleszti ki, az államélet alapjait. Ez a szövetségi vi- szony csak akkor borul fel, amikor a polgárság a városi önkormányzat fejlettebb jogviszonyait az államéletre is át akarja ruházni.

A francia polgárság a XVII. században már országos társadalmi és politikai tényező (a királyi hivatalnokok is polgárok) és a nemzeti mű- veltségnek mind kizárólagosabb hordozója (*Rabelais*, *Montaigne* polgá- roknak írnak). A XVII. század vele szemben bizonyos értelemben vissza- térés: az udvari műveltség nyomja rá bélyegét. A korai középkor, a „lovaékor“ után háttérbe került főnemesség megjuhászodott „udvari“ formájában, mint mecénás és a klasszikus tragédiák közönsége jut utol- jára mégegyszer művelődési szerephez.

* Louise Labbé: Szonettek. Az eredeti francia szöveg és a magyar fordítás párhuzamos kiadása. Fordította Franyó Zoltán. Uj Genius kiadás.